

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕСУРНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО МОРЯКА ЗАСОБАМИ АКМЕ-ПЕДАГОГІКИ

OPTIMIZATION OF THE RESOURCIAL SPHERE OF THE FUTURE SEALER PERSONALITY BY ACME-PEDAGOGY

У статті визначається роль та значення акме-педагогіки для інтенсифікації освітнього процесу у вищих морських навчальних закладах, що сприятиме оптимізації ресурсної сфери особистості моряка через формування педагогічної компетентності. Необхідність забезпечення єдності професійного розвитку та саморозвитку майбутнього працівника морського флоту, формування професійно необхідної педагогічної компетентності, усвідомлення важливості фактору управління педагогічним процесом професійного навчання студентів формує необхідність використання комплексу відповідних акмеологічно виправданих умов, які б за характеристиками наближувалися до умов майбутньої роботи на судні, тобто до морського середовища. Такий ефект наближення зумовлює формування необхідних професійних компетенцій через безпосередню реалізацію конкретних елементів професійної діяльності, активізацію емоційно-вольової сфери, формування професійно значущих умінь та навичок, що дорівнюватиме рефлексивному рівню.

Доводиться, що акме-педагогіка з її принципами, закономірностями та педагогічним інструментарієм відповідає головним завданням міжнародного морського судноплавства щодо забезпечення високого рівня надійності реагування сучасних моряків в складних умовах морського середовища. Реалізація цього завдання сприятиме значному зниженню рівня аварійності на флоті завдяки оптимізації людського, особистісного та професійного ресурсу курсантів ВМЗ ще на етапі їх навчання.

Акцентується увага на тому, що організація навчально-освітнього процесу в вищих морських закладах на акме-педагогічних засадах дозволить значно підвищити рівень стресостійкості та психоемоційної стабільності майбутніх моряків, мінімізувати фактор втоми, забезпечити культуру безпеки судноплавства, їх спроможність швидко приймати професійно виправдані рішення тощо.

Ключові слова: акме-педагогіка, акмеологія, розвиток, саморозвиток, ресурсна сфера особистості.

The article defines the role and importance of acme-pedagogy for the intensification of the educational process in higher maritime institutions, which will help to optimize the resource sphere of the seafarer's personality through the formation of pedagogical competence. The need to ensure the unity of professional development and self-development of the future Navy employee, the formation of professionally required pedagogical competence, the awareness of the importance of the factor management pedagogical process of students professional education forms the need to use a set of appropriate acmeologically justified conditions, which would be close to the characteristics of the work, to the marine environment.

This approach effect causes the formation of the necessary professional competences through the direct realization of specific elements of professional activity, the activation of the emotional-volitional sphere, the formation of professionally significant skills and competences, which will be equal to the reflective level.

It is argued that acme-pedagogy, with its principles, patterns and pedagogical tools, meets the main tasks of international maritime navigation to ensure a high level of reliability of response of modern sailors in the difficult conditions of the marine environment. The realization of this task will significantly reduce the level of accident in the fleet by optimizing the human, personal and professional resources of the cadets of VNMZ at the stage of their training.

Emphasis is placed on the fact that the organization of the educational process in higher primary maritime institutions on acme-pedagogical basis will significantly increase the level of stress and psycho-emotional stability of future sailors, minimize the factor of fatigue, ensure the culture of navigation safety, their ability to solve quickly.

Key words: acme-pedagogy, acmeology, development, self-development, resource sphere of personality.

УДК 37.013

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-3>

Лещенко А.М.,

докт. філос. наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін
Херсонської державної морської
академії

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В сучасній педагогіці все актуальнішою стає акме-педагогіка, предметом якої є максимальна оптимізація ресурсної сфери особистості професіонала будь-якого профілю. Реалізація її базових завдань дозволяє фахівцю формувати високу конкурентоспроможність, долати різноманітні перешкоди та виходити із будь-яких екстремальних ситуацій без перевантаження центральної нервової системи та деяких психоемоційних ушкоджень. Тому її запровадження є досить актуальним у процесі підготовки майбутніх фахівців морської галузі, особливо в контексті використання механізмів розвитку та саморозвитку фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Саме з точки зору акмеологічного знання проблеми розвитку, саморозвитку та самовдосконалення першими почали розглядати Н.В. Бехтерев, С.Л. Рубінштейн, А. Маслоу, Л.І. Рувінський, О.О. Бодальов, О.О. Деркач, інші. Авторами професійної акмеології вважаються О.О. Деркач, Л.В. Маркелова, С.С. Пальчевський.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В процесі розробки та забезпечення в вищих морських навчальних закладах України педагогічно доцільних умов з метою формування особистості моряка-професіонала, професійний рівень якого має відповідати

сучасним вимогам міжнародного судноплавства, значної уваги вимагають такі категорії як «розвиток» і «саморозвиток» та їх відмінності.

Мета статті – визначити особливості формування педагогічно доцільних умов формування особистості через призму категорій «розвитку» та «саморозвитку», як основних принципів акме-педагогіки, що оптимізують ресурсну сферу майбутнього фахівця морської галузі.

Виклад основного матеріалу. Вважається за доцільне виходити з загально доведеної та прийнятої у науці позиції, розвитку певних якостей, властивостей, особливостей, професійних здібностей тощо особистість досягає під час спеціально організованого навчально-виховного процесу, зокрема у вищих навчальних закладах, де вона перебуває переважно в статусі об'єкту професійного навчання. Реалізація саморозвитку цих та інших складових в структурі майбутнього фахівця відбувається через свідомий самовплив та зміну системи суб'єкт-об'єктних відносин, а саме переходу особи в статус суб'єкту професійного саморозвитку та, відповідно, професійного самовдосконалення. При цьому в науковому знанні обґрунтовуються умови результативності процесу професійного саморозвитку, серед яких особливе значення мають два фактори: а) органічний зв'язок між розвитком та саморозвитком особистості майбутнього фахівця; б) безпосередня реалізація на шляху професійного становлення різних видів діяльності, включаючи навчальну, трудову, ігрову тощо [1, с. 22].

З точки зору акмеологічного підходу, забезпечення цих та інших факторів саме і сприяє максимальному розкриттю особистісного резерву майбутнього морського фахівця, оскільки він починає бути спроможним «витримувати конкурси, ... умови середовища, що змінились, переборювати перешкоди, домагатись успіху в ... професійній сфері, закріплювати цю успішність у свідомості інших людей і робити свої дії певною нормою для інших» [8, с. 332–333].

Останнім часом акме-педагогіка значно збагатилася своїм професійним інструментарій. Так, доведена необхідність при організації навчально-освітнього процесу необхідно дотримуватись педагогічних принципів гуманізму, системності, комплексності та розвитку особистості фахівця, що сприятиме гуманізації всіх складових навчально-освітнього процесу. Ефект педагогічно виправданої гуманізації процесу професійної підготовки морських кадрів розкривається в наступному: забезпеченість реальних умов ефективної інтерактивної взаємодії в різних системах педагогічних координат, наприклад «науково-педагогічний працівник вищого морського навчального закладу як суб'єкт педагогічного впливу – курсант як об'єкт педагогічного впливу», «курсант як

суб'єкт професійного самовдосконалення – його певні професійно значущі якості як об'єкт його педагогічно доцільного самовпливу», інше; значно розширено педагогічний інструментарій, тобто форми, засоби, методи, прийоми педагогічного самовпливу, серед яких продуктивними стають організація ситуації успіху, свобода вибору методів та прийомів педагогічного самовпливу з врахуванням індивідуальних психофізичних ознак студентів, забезпечення позитивних стосунків між всіма учасниками навчально-освітнього процесу, діалогова система міжособистісних відносин, що сприяє оптимізації ресурсних складових майбутнього моряка, забезпечення віри у власні сили, в досягнення успіху тощо. Принцип інтерактивності стимулює процес удосконалення усіх психічних пізнавальних процесів студентів вищих морських навчальних закладів, їх уяви, різноманіття видів мислення, рефлексію як специфічний вид комунікативних здібностей, різноманітні елементи емоційного інтелекту – асертивність, оптимізм, соціальне сприйняття, інше.

В.М. Вакуленко доводить доцільність звернення до продуктивних акме-технологій, зокрема визначає користь контекстного навчання та відкритих систем інтенсивного навчання [2]. Більш того, доводиться доцільність введення в наукову термінологію категорії «акме-особистість», основними ознаками якої вважаються наступні: потреба в постійному професійному саморозвитку; переконання в можливості особистісних та професійно значущих самозмін; формування самомотивації; прагнення до однозначного успіху; рефлексивний рівень професійного реагування тощо [7, с. 220–222].

Звернення до ресурсів акме-педагогіки сприятиме процесу надбання майбутніми морськими офіцерами педагогічної компетентності, що природно активізує формування професійних компетентностей, зокрема реалізацію наступних дій: «дій у надзвичайних ситуаціях», що розкриваються в педагогічно зумовленому вмінні самостійно забезпечувати високий рівень власної емоційно-вольової стійкості та приймати професійно доцільні рішення; «дій при отриманні сигналу лиха», які реалізуються завдяки умінню працівника морського та річкового флоту діяти у відповідності із нормативними інструкціями щодо подолання екстремальної ситуації через високий рівень емоційно-вольової стійкості; «міжособистісні навички комунікації та вміння», що виражаються у спроможності встановлювати надійну комунікацію з членами суднового екіпажу через сформовані елементи емоційного інтелекту майбутнього моряка – емпатії, соціального сприйняття, асертивності, оптимізму, гнучкості мислення, толерантності до стресу; «прийняття рішень», що передбачає наявність умінь оцінювати ситуацію,

яка раптово виникла, швидко та адекватно аналізувати її специфіку, швидко формувати моделі рішень та обирати з них найкращий варіант; «здатність пристосовуватися до нових ситуацій», що вимагає уміння швидкого аналізу нової ситуації, яка винила, виділяти в ній позитивні та негативні складові на основі гнучкості особистого мислення, обирати продуктивні шляхи щодо виходу з кризової події; демонструвати «лідерські якості», які проявляються через уміння брати відповідальність на себе, моделювати нестандартні варіанти виходу із скрутною проблеми, бути справедливим, правдивим, оптимістичним [6] тощо.

Необхідність забезпечення єдності розвитку та саморозвитку майбутнього працівника морського флоту, формування професійно необхідної педагогічної компетентності, усвідомлення важливості фактору управління педагогічним процесом професійного навчання студентів вищих морських навчальних закладів зобов'язує забезпечувати в вузі комплекс відповідних акмеологічно виправданих умов, які б за характеристиками наближувалися до середовища їх майбутньої роботи на судні. Це середовище сприятиме формуванню необхідних професійних компетенцій через реалізацію студентами конкретних елементів їх професійної діяльності, активізацію емоційно-вольової сфери, формування професійно значущих умінь та навичок, що дорівнюватиме рефлексивному рівню.

Забезпечення в межах навчально-освітнього процесу педагогічного акме-середовища сприяє активному формуванню педагогічної компетентності, оскільки це дозволяє забезпечити наступне: а) опосередкований характер управління процесом професійної підготовки щодо формування у майбутніх моряків необхідних суто професійних компетентностей через звернення до системи «суб'єкт-об'єкт», де студенти продовжують знаходитися в статусі об'єкту педагогічного впливу; б) умови, які за інноваційними характеристиками наближаються до умов реальної професійної дійсності, що надає студентам можливість здійснювати системні дії тренінгового характеру в комплексі, а також виконувати окремі елементи безпосередньої майбутньої професійної діяльності ще на етапі навчального процесу завдяки їх переходу в статус суб'єктів професійного саморозвитку.

Значення акмеологічного педагогічного середовища для підготовки в вищих морських навчальних закладах України сучасного моряка та формування педагогічної компетентності ілюструються у ряді наукових розвідок. Так, Я.В. Жуков визначає акмеологічне педагогічне середовище як високо організовану науково-професійну систему, яка функціонально спрямовується на підготовку професіоналів високого рівня та забезпечує: умови для професійного саморозвитку майбутніх фахівців; різноманіття форм взаємодії усіх суб'єктів про-

цесу професійного навчання; відповідний психологічний клімат, що сприяє розкриттю людського, особистісного та професійного потенціалу особистості майбутнього фахівця; свобода вибору дій для усіх учасників навчального процесу; відповідну професійну позицію керівника навчального процесу [5].

Автор вважає цей результативний аспект акме-педагогіки найбільш значущим для професійної підготовки сучасного моряка, оскільки сучасне міжнародне морське судноплавство ставить перед вищими навчальними морськими закладами саме завдання актуалізації людського, особистісного та професійного ресурсу моряка. Так, рішеннями Манільської конференції 2010 року, що відбулась на Філіппінах, визначилась необхідність підвищення рівня надійності міжнародного морського судноплавства через оптимізацію ресурсної сфери кожного моряка в процесі виконання професійних обов'язків. Ідея можливості та доцільності максимальної актуалізації ресурсів людини, які є природними для неї, історично віддзеркалені в сенсі самого терміну «Акме». Термін «Акме» означає досягнення розквіту певного явища, кульмінації, зокрема вершини в розвитку людини як особистості та професіонала, її певних психологічних якостей та особистісних властивостей, а тому за своєї суттю тлумачиться як «вищий для кожної людини рівень її розвитку, який припадає на певний відрізок її зрілості...» [3, с. 54].

Акмеологічні знання накопичувались поступово та тривалий час. Це знання формувалось та збагачувалось через: а) усвідомлення людством факту наявності у кожній людині певного ресурсу, резерву; б) накопичення емпіричного досвіду про можливість оптимізації цих ресурсів та використання його на практиці, особливо для подолання перешкод; 3) розуміння факту, що людина, яка характеризується актуалізацією власного психофізичного ресурсу, значно виділяється серед інших.

Автор акцентує увагу на тому, що предмет акме-педагогіки повністю відповідає завданням міжнародного морського судноплавства щодо підвищення рівня надійності професійного реагування через максимальну актуалізацію природних ресурсів. Дослідження дозволить дійти висновків, що така актуалізація сприятиме значному підвищенню рівня стресостійкості, психоемоційної стабільності, таким чином, забезпечуватиме впевнене, результативне та безпомилкове виконання професійних завдань, незважаючи на негативний вплив стресогенних факторів.

Сьогодні у науковому знанні актуалізується увага на тому, що предмет дослідження акме-педагогіки має значну кількість складових [4, с. 9]. З точки зору вирішення проблеми актуалізації природних ресурсів сучасного моряка, важливими завданнями є наступні: розвиток особистості

курсанта вищого морського навчального закладу як майбутнього моряка-професіонала та формування його професійної Я-концепції; формування стійкої психологічної установки щодо можливостей власних психо-фізичних сил; використання переваг специфічної педагогічно значущої взаємодії в системі суб'єкт-об'єктних відносин, що сприятиме процесу максимального розвитку та саморозвитку як майбутніх моряків, так і безпосередньо науково-педагогічних працівників, які забезпечують навчально-освітній процес у системі професійної підготовки морських кадрів; формування у курсантів мотивації до постійного активного професійного розвитку та саморозвитку для того, щоб формувати високий рівень конкурентоспроможності; розробка педагогічно доцільної стратегії для удосконалення індивідуальності кожного курсанта, що дозволить йому досягати успіху тощо.

Таким чином, акме-педагогіка висуває наступні завдання, що повністю співвідносяться з вимогами всіх основних документів міжнародного морського судноплавства: забезпечення спеціального педагогічно доцільного акме-середовища з метою формування у майбутніх професіоналів конкретних умінь та навичок лідера шляхом цілеспрямованого розвитку професійно необхідних ознак та властивостей: рішучості, цілеспрямованості, мужності, віри в самого себе; підготовка науково-педагогічного персоналу, що характеризується відповідними акмеологічними якостями; розробка та впровадження в навчально-освітній процес системи педагогічних засобів, принципів, форм, методів та прийомів, які разом складаються в педагогічні технології акмеологічної спрямованості [8, с. 329–330]. Серед важливих завдань акме-педагогіки також зазначаються і такі: вивчення та роз'яснення специфіки об'єктивного взаємозв'язку між умовами, в яких здійснюється процес професійної підготовки майбутніх моряків, та факторами, що сприяють найбільш високій результативності індивідуального саморозвитку та розвитку окремих якостей та рис курсантів; розробка та впровадження в процес професійної підготовки новітніх педагогічних акме-технологій, що дозволяють досягати максимального розвитку окремих властивостей та психологічних якостей майбутніх моряків, що відповідають критеріям «довершеності», інше.

Виходячи із суті акме-педагогіки, кінцева цінність сенсу явища «акме» як вершини актуалізації різноманіття ресурсів майбутнього моряка, розкривається в його спроможності долати перешкоди, стійко витримувати екстремальні ситуації та бути спроможним швидко приймати професійно виправдані рішення.

На думку науковців, «важливий аспект акме-педагогіки полягає в забезпеченні умов для постійного самовдосконалення та саморозвитку людини.

Відомо, що з точки зору класичної педагогіки, розвиток передбачає забезпечення відповідних умов з боку суб'єкта педагогічного процесу з метою стимулювання ... до навчально-пізнавальної діяльності. Але, згідно з положеннями акмеології, виправданість яких доведена часом, акме-педагогіка виходить з доцільності стимулювати ... на сприйняття самого себе в якості об'єкту свідомого самовпливу з тим, щоб ефективніше актуалізувати різноманітні особисті резерви» [4, с. 11].

Саме тому широкий спектр педагогічних ресурсів акме-педагогіки зумовлює необхідність використання їх в освітньому процесі, оскільки це стимулюватиме процес формування особистості майбутнього моряка-професіонала через формування педагогічної компетентності. Необхідність забезпечення єдності професійного розвитку та саморозвитку майбутнього працівника морського флоту, формування професійно необхідної педагогічної компетентності, усвідомлення важливості фактору управління педагогічним процесом професійного навчання студентів формує необхідність використання комплексу відповідних акмеологічно виправданих умов, які б за характеристиками наближувалися до умов їх майбутньої роботи на судні, тобто до морського середовища. Цей ефект наближення зумовлює формування необхідних професійних компетенцій через безпосередню реалізацію конкретних елементів професійної діяльності, активізацію емоційно-вольової сфери, формування професійно значущих умінь та навичок, що дорівнюватиме рефлексивному рівню.

Отже, акме-педагогіка з її принципами, закономірностями та педагогічним інструментарієм відповідає головним завданням міжнародного морського судноплавства щодо забезпечення високого рівня надійності реагування сучасних моряків в складних умовах морського середовища. Реалізація цього завдання сприятиме значному зниженню рівня аварійності на флоті завдяки оптимізації людського, особистісного та професійного ресурсу курсантів ВМЗ ще на етапі їх навчання. Організація навчально-освітнього процесу в вищих начальних морських закладах на акме-педагогічних засадах дозволить значно підвищити рівень стресостійкості та психоемоційної стабільності майбутніх моряків, мінімізувати фактор втоми, забезпечити культуру безпеки судноплавства, їх спроможність швидко приймати професійно виправдані рішення, формування стійкої психологічної установки на можливість перемоги в будь-яких природних умовах, – тобто протистояти впливу значної кількості психотравмуючих факторів.

Висновки. В подальших дослідженнях означеної проблеми важливим аспектом є випрацювання специфіки організації навчально-освітнього

процесу в вищих начальних морських закладах на акме-педагогічних засадах, що дозволить значно підвищити рівень стресостійкості та психоемоційної стабільності майбутніх моряків, мінімізувати фактор втоми, забезпечити культуру безпеки судноплавства, спроможність швидко приймати професійно виправдані рішення тощо

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение / А.В. Брушлинский. М. : Издательство «Институт практической психологии»; Воронеж : НПО «Модэк», 1996. 392 с.
2. Вакуленко В.М. Акмеологічний підхід у теорії і практиці вищої педагогічної освіти України, Білорусі, Росії (порівняльний аналіз): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Валентина Миколаївна Вакуленко. Луганськ, 2008. 46 с.
3. Гагарин А.В., Глазачев С.Н. Экологическая акмеология: педагогическая адаптация // Учебное пособие / Москва, 2012. 240 с.

4. Голобородько Є.П. Історичні передумови становлення акме-педагогіки // Таврійський вісник освіти. 2017. № 1 (57). 2017. № 1 (57). С. 5–12.

5. Жуков Я.В. Формирование среды, обеспечивающей подготовку кадров управления. Диссертация кандидата психологических наук. Специальность 19.00.13 – Психология развития, акмеология. Москва, 2010. 242 с.

6. Міжнародна Конвенція з підготовки, дипломування моряків та несення вахти, 1978/95 pp. // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU78K; IMO model course. 1.21 Human relationship/.

7. Орел В.В. Проблеми взаємодії особистості й соціального середовища // В.В. Орел. Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: матеріали п'ятих Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2007. С. 220–222.

8. Сидорчук Н.Г. Розвиток акмеологічної науки як одна із умов підвищення якості освіти // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 321–335.